

NUTQDA ARIKULATSIYA MASHQLARINING AHAMIYATI

Najmiddinova Sarvara Samariddinovna

Olimjonova Zarnigor Shokirjon qizi

O'zbekiston Davlat San'at va Madaniyat Institutining Farg'ona Mintaqaviy filialining Qo'girchoq teatr aktyorligi 3-kurs talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada, san'at sohasining vakillariga zarur bo'lgan nutqning ahamiyati va ravon so'zlash uchun kerak bo'lgan artikulasiya mashqlari haqida ma'lumot berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Artikulasiya, nutq, ovoz, san'at, tovush, til.

Aktyorning ziynati bu - nutq. Nutq ravon bo'lishi va so'zlarni erkin talaffuz etilishi uchun mashqlarning o'rni beqiyos. Artikulasiya mashqlariga og'izni ochish, tepa va pastgi lablar mashqi, til mashqlari va jag' mashqlari kiradi.

Artikulasiya - (lot. articulo) -1)tilshunoslikda: muayyan tovushni hosil qilishda nutq muchalarining harakati, holati, ishtiroki; 2)musigada: asarni so'zda yoki ovoz bilan ijro etish usuli. Artikulasiyaning asosiy turlari: legato(tovushlarning o'zaro bog'lanishi) va stakkato (tovushlarni uzib-uzib sadolash). Ulardan tashqari, portamento, glissando kabi artikulasiya ifodalari ham bor. Artikulasiya ijrochining harakatlari (cholg'uni ushlashi, go'li, butun vujudi va yelkalarining harakati, bormoq bosishi va bo'shatishi)ga bog'liq. To'g'ri artikulasiya ijroning yuksak badiiy va ta'sirchan bo'lishida katta ahamiyatga ega; 3) texnik akustikada: radio, telefon va boshqalardan tovushning aniq eshitilishi. Artikulasiya to'g'ri gabul gilingan tovushlarning umumiy uzatilgan tovushlarga nisbatini (foizlarda) ko'rsatadi va uzatuvchi tizimning akustik sifatini aniqlaydi.¹⁷

Notiqlik san'ati uchun zarur bo'lgan mashqlar avval sodda va so'ngra murakkablashib boradi. Aktyor nutqi uchun har kuni 8-9 daqiqa vaqtini artikulasiya mashqlariga ajratishi kerak. Bajarilgan har bir mashqlarning natijasi albatta, o'z samarasini beradi.

Quyida esa nutq mashqlari aytib o'tilgan:

Nutq a'zolarining yana biri bu tildir. Talaffuzning aniq va ravonligi tilning egiluvchanligi va ixchamligiga bog'liqdir (ba'zan boshqa a'zolar meyorida, lekin til yo'g'on yoki kalta bo'lib qolishi mumkin). Tilning talaffuz vaqtidagi holatini avval ko'zguga qarab o'rganish lozim. Tildagi nuqsonni tuzatish (masalan duduglik, «L» tovushini «YE» deb talaffuz qilish, tilning chuchukligi) quyidagi til mashqlarini bajarib borishga bog'liq:

1. Til yassi holatda, uchi pastki tish qatoriga tegib turadi, og'iz vertikal holda katta ochiladi (xuddi esnagandek). Bu mashq birinchi «og'izni ochish» mashqiga o'shab ketadi, undan farqi shuki, bunda tilning holatiga ko'p-roq e'tibor beriladi, yuqoridagi mashqda

¹⁷ N. Bekmirzayev. Notiqlik san'ati asoslari. Toshkent-2008. 115-116-bet

esa og'iz ochilib - yopilishi mobaynida jag'ning aniq harakatlanishiga diqqat qaratiladi. Mashq kun davomida bir necha bor bajariladi.

2. Og'iz va til holati yugoridagidek, lekin til uchi yuqori tish qatorining oldingi qismiga ko'tarilib, yana avvalgi holiga qaytadi. Harakat bir necha bor takrorlanadi, bu vaqtda (til uchi harakati davomida) pastki jag' qimirlamasligi kerak. Kelgusida bu mashq til osti pardasi ish faoliyatini yaxshilab, «R» tovushini toza talaffuz qilishga yordam beradi.

3. Og'iz yarim ochiq, til uchi yuqori tanglayga gaytarilib tegib, yuqori tish qatori bilan yuqori labga salgina tegib ozgina tashqariga chiqadi. Bu mashq asosan «L» tovushining aytilishini mustahkamlash uchun fil uchi tashqariga chiqayotgan paytda tovush qo'shilib - LU - LO - LO' tallafuz etiladi.

4. «Belkurakcha» - til keng holda chigarilib, bo'shashti-riladi va pastki lab ustiga qo'yiladi. Bunda til titramasligi kerak.

5. «Kosacha». - Og'iz keng ochiladi, til keng chiqarilib yuqoriga ko'tariladi. Til yuqori tishlar tomon olib boriladi, lekin ularga tekkizilmaydi.

6. «Naycha» - til keng holda chiqariladi. Uning ikki yon tomoni yuqori tomonga bukiladi. Hosil qilingan naycha-dan puflanadi.

7. «Soatcha» - til uzun, ingichka gilib chiqariladi. So'ng shu holda ogizning o'ng burchagidan chap burchagi tomonga devor soatning kapgiri kabi harakatga keltiriladi.

8. «Ot» - til tanglay tomon burilib, so'ng qo'yib yuboriladi. Shunda til xuddi ot tuyoqlari ovozi kabi tagillagan ovoz chiqaradi. Bu mashqni sekin va tezroq bajarish mumkin.

9. «Arg'imchoq» - til uzun, ingichka qilib chiqariladi, so'ng navbatma-navbat goh burun, goh iyak tomon olib boriladi. Bu vaqtda og'iz berkitilmaydi.

10. «Mazali murabbo»- til keng holda chigariladi, song yuqori lablar yalanadi va til og'iz ichiga olinadi.

Yuqorida qayd etilgan lab, jag' va til mashqlarini har kuni bir necha marta, kamida 4-5 daqiqa takrorlash lozim. Kelgusida «T», «D», «L», «R» tovushlarini talaffuz qilishga o'tish mashqlarida ham bulardan unumli foydalanish mumkin. Talaffuz kamchiliklarini to'g'rilash va benuqson talaffuzni faollashtirish boyicha olib boriladigan mashqlar ma'lum izchilikda o'tkazilishi lozim.¹⁸

Umuman olganda, sahna nutqi - san'at sohasidagi estrada, radio, kino, qo'g'irchoq teatri kabi barcha yo'nalishlar uchun kerakli hisoblanadi. Notiqlik san'atini rivojlantirish uchun artikulatsiya mashqlarining barchasi zarur. Yuqoridagi til, lab, jag' mashqlari orqali aktyor chiroyli va ravon nutqga ega bo'ladi. Shuningdek, bo'lajak, aktyorlar va talabalar uchun Notiqlik san'ati uchun tayyorlangan darsliklar, qo'llanmalar maktab bo'lib xizmat qilmoqda. Bu maktabdan ilm olib, o'z ustida ishlagan ijodkor mukammal aktyor, suhandon bo'lib yetisha oladi.

¹⁸ Xodjimatoeva Maxsuma Kuchkarova. Sahna nutqi. Toshkent-2021. 217-218-bet

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. N.Bekmirzayev. Notiqlik san'ati asoslari. Toshkent-2008
2. X. Maxsuma Kuchkarovna. Sahna nutqi. Toshkent-2021
3. Wikipediya

